

РЕЦЕНЗИЯ

на **дисертационен труд** за присъждане на образователна и научна степен „**доктор**“ в област на висшето образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика, докторска програма по *Специална педагогика*

на тема:

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПОТРЕБНОСТИТЕ НА РОДИТЕЛИТЕ НА ДЕЦА С УВРЕЖДЕНИЯ

разработен от докторант **Екатерини Фотиос Гаку**

Научен ръководител: **доц. д-р Емилия Евгениева**

Рецензент: **доц. д-р Катя Дионисиева**

Представяне на докторанта и материалите по защитата:

Докторант Екатерина Гаку е завършила бакалавърска степен по начална училищна педагогика в университета на Крит (Гърция), а магистърската ѝ степен е по Бизнес администрация, придобита след специализация в Технологичния институт в Серес (Гърция). Интересите ѝ към педагогическата работа са устойчиви и насочени към работа с деца с увреждания, поради което завършва по-късно магистърска програма по Специална педагогика в СУ – ФНОИ. Професионалната ѝ реализация преминава изцяло в сферата на образованието, като понастоящем работи като специален учител в начално училище. Владее английски (C2) и немски език (B2). Трайните ѝ интереси в областта на специалната педагогика я мотивират да продължи обучението си в докторската програма по Специална педагогика на английски език в СУ. Успешно и в срок приключва разработката на дисертационен труд с научен ръководител доц. д-р Емилия Евгениева и е с готовност за защита, което е видно от следните **депозирани материали**:

- * *Дисертационен труд* е в обем от 216 страници, като към същинската част на разработката е добавена детайлна статистическа обработка на данните от собственото проучване на докторанта. Трудът е структуриран както следва: резюме, увод, три раздела – литературен обзор, представяне на изследователската програма на докторанта, анализ на резултатите от изследването; приноси, библиография и приложения. Онагледяването на текстовете включва 85 таблици и 29 диаграми. Непосредствено след резюмето са включени списъци на таблиците и графиките към текста. Библиографската справка се състои от общо 284 източника на гръцки и английски език.
- * *Авторефератът* на дисертацията на Екатерина Гаку е с обем от 58 стр. и представя кратко литературния обзор, дизайн и резултатите от проведеното изследване, научните приноси и публикациите.

- * *Списъкът с публикации* на докторанта по темата на дисертационния труд, приложен в автореферата, се състои от 6 самостоятелни разработки за периода 2018-2019 г., публикувани в сборници с материали от участие в конференции в Гърция и България.
- * *Автобиографията* отразява кратко професионалното и творческото развитие на докторант Е. Гаку.

Актуалност на разработката:

Семейната среда винаги е била обект на изучаване с цел осигуряване на условия за разгръщане на потенциала на всяко дете. В случаите, когато в семейството има дете с отклонения в развитието, нарастват потребностите на най-близкото обкръжение от знания и умения за превенция и преодоляване на вторични отклонения в резултат на определено нарушение. Често липсата на информация или малкият опит на родителите са предпоставка за допълнителни затруднения, както в отглеждането на специалното дете, така и в социалните взаимодействия в семейството и извън него.

Процесите на интеграция на децата със СОП означават не само извеждането им от затворената система на специалното училище, но и подготовка на семейството за тяхното отглеждане и възпитание като пълноценни членове на семейната среда, готови за адекватно социално функциониране и в средата на общообразователното училище. В тази връзка считам, че темата на дисертационния труд на Катерини Гаку е изключително актуална едновременно в теоретичен и практически аспект. Тя е насочена към изучаване на модели за подпомагане на семейство с дете със СОП и предлага конкретни резултати от проучване на потребности на родители в практиката в Република Гърция.

Съдържателна характеристика:

Уводът на дисертацията въвежда в актуалността на темата за изучаване на потребностите на семействата, отглеждащи деца със СОП и факторите, които определят тяхното многообразие. Още тук авторът подчертава приложния характер на изследването, което да допринесе за по-качествено взаимодействие със семействата на децата с нарушения, интегрирани в общообразователна среда. Вниманието е насочено към идентифициране на проблемите на базата на родителското мнение на деца с различни нарушения. Следва кратко представяне на съдържанието на труда в теоретичен аспект, докато изследователският раздел е описан по-детайлно и включва елементи, повтарящи се в изложението.

Теоретичната постановка на проблема и литературният обзор са разгледани в *първия раздел* на дисертацията. Отделно е дефинирано понятието "семейство" и са описани типовете семейства съобразно тяхната структура. Ролята на семейството в отглеждането на детето е дискутирана преди всичко от гледна точка на семействата с деца с отклонения в развитието.

Вниманието е насочено към трудностите на семейството при отглеждането на дете със СОП, които рефлектират върху социалното функциониране на всички членове, но са особено изразени при майките. Обърнато е внимание и на един много актуален проблем - културните различия в семейната среда, които влияят върху начина на отглеждане на детето със специални потребности.

Докторантката прави преглед и на влиянието на различията в семейния статус върху функционирането на семейството. Във фокуса са източници, които анализират влиянието на стреса върху социалното функциониране на семейства без и семейства с деца с увреждания. Проучен е и опит на родители, които успяват да изградят позитивно отношение към нарушението на своето дете, за да предотвратят появата на рискови състояния за семейството. Конкретен интерес е проявен към подходите за превенция на риска при семейства с деца с поведенчески проблеми. Потърсени са доказателства за връзките между естеството на увреждането и степента на стрес у родителите на деца с емоционално-поведенчески проблеми, както и механизмите за справяне със стреса. Дискутирана е също възможността поведенческите проблеми на детето да бъдат важна предпоставка за нарушена адаптация.

Проучени са много източници, разглеждащи стреса при родителите и връзката му с емоционални, поведенчески или комуникативни проблеми у детето, ролята на ранното диагностициране, характера на предлаганата подкрепа за родителите. Особеностите на детето като източник на стрес за родителите са дискутирани и от гледна точка на комуникативното взаимодействие в семейството. На примера на семейства с деца аутисти са разгледани различни варианти на релациите между родителския стрес и уменията за справяне с проблемите. Същевременно се обсъждат данни от изследвания на родители на деца с различни от аутизма нарушения на развитието, при които измерените ниски нива на просоциално поведение на детето корелират с тежестта на стреса на родителите (Saloviita et al., 2003; Richman et al., 2009; стр. 36-37 в текста). Специфичните потребности на детето от грижи са анализирани като определящи времето и поведението на родителите.

Потребностите на родителите от помощ са разгледани в няколко аспекта в зависимост от вида и тежестта на нарушението и източника на помощ в социален план – неформална помощ от страна на по-широката социална среда или формална помощ, предлагана чрез здравни, социални и образователни програми; финансов аспект на подпомагането. В образователен план вниманието е насочено към актуалното интегрирано обучение на децата със СОП с неговите организационни, материални, финансови проблеми и професионална обезпеченост. В този смисъл докторантката дискутира модели на подкрепа за децата със СОП в общообразователната среда и възможности и ограничения на взаимодействието между семейството и професионалистите. В края на този раздел е направено своеобразно обобщение на доказани теоретични модели за подпомагане на родителите на децата със СОП на базата на определени показатели: пол, възраст, образование, местоживееене,

привързаност на семейството, възраст на детето и др. които определят своеобразието на потребностите.

Цялостното впечатление от теоретичната част на дисертацията е много добро. Екатерини Гаку показва професионален усет към ползваната литература, откроява проблемите на родителите на деца с увреждания и моделите за тяхното решаване.

Вторият раздел на дисертационния труд включва представяне на изследователската програма на докторанта. Детайлно и точно са формулирани изследователските въпроси и хипотезите на изследването. Инструментариумът включва анкетно проучване сред родители на деца със СОП, интегрирани в общообразователно начално училище (*Family Needs Survey of Bailey, D. B. & Simeonsson, R. J., 1990*). Изборът е обоснован от автора и прецизно представен. Въведени са основните показатели, по които се оценяват потребностите на анкетираните родители. Описани са участниците в изследването и процедурата на организация и провеждане. Точно са представени статистическите методи за обработка на данните от проучването (IBM "Statistical Package for the Social Sciences (SPSS®)", version 20, for Windows). Подготовката за прилагане на избрания инструментариум включва оценка на вътрешната съгласуваност на въпросите чрез изчисляване на алфа фактора на Cronbach като резултатите са представени таблично за всички сектори на въпросника.

Третият раздел на дисертационния труд включва анализ на получените от проучването данни – едно много добре структурирано аналитично представяне, с което докторантката обосновава и доказва издигнатите работни хипотези. Материалът е много богат и коректно представен, визуализиран чрез множество таблици и графики. В последващата дискусия са направени препратки към различни публикации за намерени сходства или различия с резултатите от собственото изследване на автора, което е показател за коректно професионално отношение към проучвания проблем. Вниманието е насочено към влиянието на водещи демографски характеристики на изследваните лица върху техните потребности – пол, възраст, образователно ниво, семейно положение, местоживееене, доходи и др. Обобщено са представени и установените корелации на потребностите на анкетираните родители. В заключение докторантката обяснява ограниченията на извършеното проучване и прави прогнози за по-нататъшни дейности като продължение на проучванията на потребностите на родителите на деца със СОП.

Въпрос:

1) Какво ви насочи към избора на примери за потребностите на семейства на деца с конкретни нарушения (нарушения на развитието, емоционално-поведенчески или комуникативни нарушения)?

Препоръки:

- 1) Уводът следва да представя значимостта на темата и мотивите на докторанта за избора ѝ, докато подробното представяне на методологията на изследването има място в съответния раздел на труда.
- 2) Детайлното представяне в текста на статистическата обработка на данните не е приемливо и утежнява цялостното възприемане на анализа. То може успешно да бъде включено в приложенията.

Оценяваният дисертационен труд е показателен за обхвата и качеството на научно-практическата работа на докторантката. Разработката се откроява с дисертабилност на темата, приемлива структура и обем, добър научен стил, умело боравене с литературни източници, представяне и дискутиране на конкретни проблеми по темата на изследването.

Намирам за значими резултатите от дисертационния труд на докторант Екатерина Гаку, посветени на изучаването на потребностите на родителите на децата със СОП, обект на интегрирано обучение. Напълно подкрепям формулираните в края на дисертационния труд приноси и се надявам изследователският инструментариум, който представя в дисертацията си, да бъде популяризиран и достъпен на повече професионалисти за изучаване на реалните потребности на родителите и решаване на проблемите им.

Заклучение:

В заключение изразявам убеждението си, че дисертационният труд на докторант Екатерина Гаку на тема **“ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПОТРЕБНОСТИТЕ НА РОДИТЕЛИТЕ НА ДЕЦА С УВРЕЖДЕНИЯ”** разглежда актуални аспекти на изучаването на нуждите на семействата на деца със СОП, интегрирани в общообразователното училище и в този смисъл отговаря на утвърдените изисквания. Предлагам на уважаемото Научно жури **да присъди на докторант Екатерина Фотиос Гаку образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 1.2 Педагогика (Специална педагогика).**

10.05.2019 г.
гр. София

Рецензент:
(доц. д-р Катя Дионисиева)